

५६ . प्रतिबिंब (Reflections)

‘आज मी उभा आहे निवृत्तीच्या उंबरठ्यावर . काय कमावल काय गमावल याचा हिशेब मांडत संगणकावर .’

काय मित्रांनो चक्रावलात ? हा लेख लिहायाचे ठरवल्यानंतर नकळतच ह्या ओळी मला सुचल्या व त्या मी लगेच शब्दबद्ध केल्या . त्यानंतर मला अशाच ब-याच कविता सुचत गेल्या व मी त्या कविता जसा सुचल्या तशा कागदावर उतरवत गेलो .

आज माझ्या आयुष्याचा उत्तरार्ध सुरू झाला आहे असे मला वाटते . जेव्हा माझ्या मनात आपण आयुष्यात काय कमावलं , काय गमावलं, काय कमावण्यासाठी काय गमवाव लागलं ह्याचा हिशेब मांडायाचे मनात आले त्याक्षणी प्रथम मला आठवण झाली ती ज्या पाऊलवाटेवरून ज्या तत्त्वांचा, प्रमेयांचा हात धरून मी ही वाटचाल केली त्यावर प्रकाश टाकणे . ही बरीचशी प्रमेय, सिद्धांत मी ज्या कौटुंबिक परिस्थितीत लहानाचा मोठा झालो, निरीक्षणातून, अनुभवातून शिकत गेलो आणि माझ्या लक्षात आले कि माझ्यातल्या चांगल्या वाईट गुणांना अनुरूप अशीच ही प्रमेये आहेत आणि ह्याच्या आधारे आपण जीवनसंग्रामात नक्कीच विजयी होऊ शकू .

जीवनसंग्राम शब्द ऐकून तुम्हाला लढाईची आठवण आली असेल ना ? हो माझे आयुष्य म्हणजे एक लढाईच आहे आणि ती मी आजही त्याच उत्साहात खेळतो आहे . संग्रामाच्या सुरवातीला असलेले बेचैन मन आयुष्याच्या उत्तरार्धात शांत झाले आहे . (असे मला वाटते कारण माझे मन मीच ओळखू शकतो) आणि अशाच शांत मनाच्या डोहात मी माझ्या सिद्धांताची, तत्त्वांची, प्रमेयांची प्रतिबिंबे स्पष्टपणे पहात उभा आहे . प्रतिबिंबांचे फोटो कॅमेरात बंदिस्त करणे माझा छंद आहे . पण मनाचा फोटो काढण्याची सोय नसल्यामुळे मी त्याला शब्दरूप देण्याचा प्रयत्न (वाचकांच्या शुभेच्छा गृहीत धरून) करणार आहे .

१ . Perspective : (दृष्टीकोन)

One should look at the world with magnifying glass of the mind.

ह्या जगाकडे बघायचे असेल तर नुसत्या डोळ्यांनी बघून चालणार नाही तर त्याला मनाच्या भिंगाची सुद्धा जोड असणे आवश्यक आहे . जे डोळ्यांनी दिसेल, कानावर जे पडेल तेच सत्य असेल असे नाही . ह्या सर्व गोष्टींच्या मागे काही एक अदृश्य सूत्र असते आणि म्हणूनच मी म्हणतो नाण्याला / गोष्टीला / घटनेला २ नाही तर ३ बाजू असतात . ३ री बाजू ही निर्णायक असते व ती ओळखण्याचा प्रयत्न मनाच्या मदतीनेच करता येतो .

२ . Adjustment: (तडजोड)

One should always try to adjust with life; otherwise he will be fish out of water.

तडजोडीच्या शिवाय आपण जगूच शकत नाही याचे भान असणे खूप गरजेचे आहे . जन्म आपल्या हातात नाही पण जगणे आपल्या हातात असते . सर्वच गोष्टी आपल्या मनाप्रमाणे घडतील असे नाही . किंबहुना सर्व गोष्टी मनाप्रमाणे

घडतच नाही . सुख दुःख प्रत्येकाच्या वाटयाला येते . ते जसे आहे , जेवढे आहे तेवढे स्वीकारायचे असते अगदी मोकळयामनाने . वादळात लहान पाती जिवंत राहतात कारण ती मान झुकवतात . पण मोठी झाडे जमीनदोस्त होतात .

You may not get what you love, so you should love what you get.

३ . Race: शर्यत

आयुष्य ही एक शर्यत आहे अगदी जन्मापासून ते मरणापर्यंत . ही शर्यत आपण कशी पुरी करायची हे प्रत्येकाला कळले पाहिजे . **Slow & steady approach wins the race.** आपला वेग परिस्थितीनुसार बदलता आला पाहिजे .

४ . Appreciation (स्तूति करणे) **One should not hesitate to appreciate.**

टिका करायला प्रत्येक जण पुढे असतो पण स्तूति करताना , चार शब्द प्रेमाचे बोलताना शब्द अडखळत असतात असा ब-याच लोकांच्या निरीक्षणावरून मी काढलेला निष्कर्ष आहे . अर्थात स्तूति ही मनापासून केलेली असावी . केवळ उपचार, गरज, राजकारणाचा भाग घ्यामुळे खोटी स्तूति करू नये . मनापासून केलेली स्तूति समोरच्या माणसाला कळते . प्रत्येकाचे कान चार गोड शब्द ऐकायला आसुसलेले असते . वाढदिवसाच्या शुभेच्छा ऐकायला प्रत्येकाला आवडतात पण फार थोडे लोक ज्यांनी शुभेच्छा दिल्या त्यांचे वाढदिवस लक्षात ठेवून त्याची परतफेड करतात . स्तूति करताना त्या माणसाचा स्तर विचारात घेता कामा नये .

५ . Point of view:

When you raise one finger, you should remember that three fingers are pointed at you.

कोणावरहि टिका करताना, सुचना देताना हा विचार आला पाहिजे कि मी त्या परिस्थितीत , त्या वयात , त्या वेळेला कसा वागलो होतो . त्याची कारणमीमांसा काय होती ? प्रतिक्रिप्त क्रियेसारखा मनाचा मागोवा घेता आला पाहिजे . काचेच्या घरात राहणा-याने दुस-यावर दगड मारू नये अशी म्हण आहे .

६ . Quit: थांबणे .

One should know when to stop. मी मागे लिहल्याप्रमाणे किती वेगात पळायचे हे ठरविता आले पाहिजे तसेच कधी थांबायचे हे ठरविता आले पाहिजे . आपल्या निवृत्तिच्या वेळी आपण का निवृत्त होतोय असे लोकांनी विचारले पाहिजे . अन्यथा कधी निवृत्त होतोय असे तुम्हाला विचारले जाईल .

अर्थात **Stop** हे निवृत्तिच्या बाबतीतच आहे असे नाही . मुलाला रागावताना , सहाका-यांची कान उघाडणी करताना , खाताना, राग आला असता, मौज करताना, विश्रंती घेताना, संपत्ति साठवताना, दानधर्म करताना अशा अनेक गोष्टी करताना कधी थांबायचे हे ठरविता आले पाहिजे . कारण कोणत्याही गोष्टीचा अतिरेक हा वाईटच असतो .

७ . Direction: (दिशा)

One should always try to select the right path.

आयुष्याच्या वाटचालीत प्रत्येक वळणावर २ वाटा फुटत असतात . त्या वेळच्या परिस्थिती नुसार, आपल्या कुवतीनुसार, गुणांनुसार मनाचा कौल घेऊन आपल्याला बरोबर वाटते ती वाट चोखाळली पाहिजे . आपल्याला निर्णय घेता येत नसेल तर अत्यंत जवळची व्यक्ती (जी तुम्हाला चांगले ओळखते) त्याचा सल्ला घ्यावा व त्याच्यावर विश्वास ठेवावा . परंतु एकदा निर्णय घेतल्यानंतर मनाची चलबिचल न होऊ देता निर्णयावर ठाम राहून प्रयत्न करणे गरजेचे असते .

८ . Relaxation: करमणुक विरंगुळा .

One should know the art of relaxation.

आयुष्यातील वाटचालीत विरंगुळा शोधता आला पाहिजे व त्याची मजा घेता आली पाहिजे . आपला बराचसा वेळ काळानुसार आपल्या कर्तव्यासाठी खर्च होतो . जसे विद्यार्थी दशेत अभ्यासासाठी , नोकरीत असताना ऑफीससाठी , कुटूंबासाठी वगैरे . परंतु असे असतानाही आपले बालपणीचे छंद जोपासता आले पाहिजेत . अर्थात कोणाला कोणत्या कामापासून विरंगुळा मिळेल ह्याचे उत्तर माणसागणिक बदलेल . पण प्रत्येकाला विरंगुळ्याची सवय लावून घेणे आवश्यक आहे . जेणेकरून आपल्याला मुख्य कामावर लक्ष केंद्रित करणे शक्य होईल व आपला कामाचा दर्जा सुधारेल .

काय म्हणालात ? माझे कोणते छंद आहेत ? हो आहेतच ना . कोणते कोणते सांगू ? ज्योतिष, अक्षरावरून व्यक्तीमत्वाचा अभ्यास, वैद्यकीय अभ्यास, फोटोग्राफी, लेखन, वाचन, संगीत, वरिष्ठ नागरीकांबरोबर हितगुज, **Body language** चा अभ्यास वगैरे . मी हे सर्व छंद बरीच वर्षे माझे **Profession** सांभाळून करीत आहे म्हणूनच आजही मी **Profession** मध्ये रस घेऊन काम करू शकतो .

९ . Approach: मोकळेपणा .

Open approach helps in life. मनाचा मोकळेपणा महत्वाची भूमिका बजावतो . मी शहाणा तू मुखर्ज अशी भूमिका मी कधीच घेत नाही . प्रत्येक गोष्टीची दुसरी व तिसरी बाजू नेहमीच समजून घ्यायचा प्रयत्न करतो .

१० . Saving: बचत

Saving should be the first charge on income.

बचतीची सवय मला बालपणापासूनच लागली . मिळकत - बचत = खर्च . माझ्या वडिलांची ही बचतीची व्याख्या होती . ह्या व्याख्येचा खरा अर्थ मला दादा मृत्यूच्या उंबरठ्यावर उभे असताना कळला . त्याकाळी (१९६९) आपल्या ८०० रु . पगारातील २०० रु . PF देत असत व टायपींगची अवांतर कामे करून पोकळी भरून काढायचा प्रयत्न करीत .

११ . Approach to Life: जीवन जगण्याचे तत्वज्ञान

One should face life realities with smiling face.

आपल्या जीवनात कोणती सुखे यावीत याची आपण फक्त स्वप्ने बघू शकतो पण आपले त्यावर कोणतेच नियंत्रण नसते . आपल्या हातात फक्त प्रयत्न करणे एवढेच असते . देव प्रत्येकाला कोणते सुख द्यायचे व कोणते दुःख द्यायचे हे ठरवत असतो . त्यामुळेच सुखाने हूरळून जाता कामा नये व दुःखाने खचून जाता कामा नये . आयुष्यात पदोपदी बदल घडत असतात . आपल्या हातात फक्त बदल, दुःखे स्वीकारणे एवढेच असते व हे सर्व करताना स्वतःची मनःशांती ढळणार नाही याची खबरदारी घेतली पाहिजे . आजूबाजूला नजर टाकली तर असे आढळेल की जगात सर्व सुखी असा कोणीही नाही . प्रत्येकाच्या वाट्याला दुःख, संकटे येत असतात . त्यातील कितीतरी आपल्या दुःखापेक्षा जास्तच असतात . मित्रांनो तुम्हाला आठवतेय का बिरबालाची युक्ती . वाळूतील रेष लहान करण्यासाठी बिरबल त्या रेषेच्या बाजूला मोठी रेषा आखतो . त्यातलाच हा प्रकार आहे .

१२ . Real wealth: खरी संपत्ती :

Wealth can purchase tangible good but not peace of mind.

आर्थिक संपत्ति जगातील सर्व भौतिक सुख विकत घेऊ शकते पण मनःशांती ही विकत मिळणारी वस्तु नाही . मनःशांती ही प्रत्येकाला मिळवावी लागते व खरा श्रीमंत तोच असतो ज्याच्याकडे मनाचा समतोलपणा , मनःशांति , भौतिक सुखाची विरक्ती असू शकते .

१३ . Risk: जोखीम

One must acquire the skill to take calculated risk.

आयुष्यात प्रत्येक गोष्टीत जोखीम आहे . अगदी श्वास घेण्यात सुद्धा . प्रत्येक श्वासाबरोबर असंख्य जंतु शरीरात प्रवेश करतात म्हणून काही आपण लगेच आजारी पडत नाही . परंतु जंतुना पोषक वातावरण मिळाले तरच आपण आजारी पडतो . अगदी सकाळी कामानिमित्त घराबाहेर पडल्यानंतर रात्री घरी परते पर्यंत आपण जोखीमच घेत असतो परंतु त्याचे प्रत्यक्ष भान आपल्याला नसते . त्यामुळे प्रत्येक निर्णय घेताना सर्व गोष्टींचा सांगोपांग विचार करणे गरजेचे असते . निर्णयाशी ठाम राहणे अपेक्षित असते .

१४ . Work ethics:

Any work should be carried out with involvement & sincerity.

कोणतेही काम जबाबदारीने, प्रामाणिकपणे व आपले सर्वस्व झोकून केले पाहिजे . कोणतेही काम हे लहान / मोठे नसते . काम हे काम असते व प्रत्येक कामासाठी वेगवेगळे शिक्षण, अनुभव असावा लागतो एवढेच . त्यामुळे सेवाकर्मी हा सेवाकर्मीच असतो मग त्याचे पद कोणतेही का असेना .

काम करताना मन व शरीराचा मेळ असणे गरजेचे आहे तरच कोणतेही काम उत्कृष्ट होईल . त्याच बरोबर कामावर श्रद्धा व ज्याच्यासाठी काम करायचे त्याच्यावर प्रेम असणे आवश्यक आहे . चांगल्या कामातील / निखळ आनंद हा आर्थिक फायद्याच्या पलिकडील असा अनुभव देतो .

१५ . Signal: इशारे .

One should not ignore signals. आयुष्यातील समस्या , संकटे टाळायची असतील तर आपल्याला मिळणारे ईशारे ओळखता आले पाहिजेत . आपल्याला रस्ता ओलांडताना signal चा उपयोग होतो . तसेच प्रत्यक्ष आयुष्यात मिळणारे signal (जे दिसत नाहीत पण अनुभवाला येतात) अभ्यासले पाहिजेत . उ.दा . ऑफीसातील Boss चा बदललेला सुर, सहाका-यांचे वागणे, बायकोचा रूसवा, आई -वडिलांच्या चेह-यावरील काळजीची भावना, मुलाचे विचित्र वागणे, शारीरिक लहान सहान तक्रारी .

१६ . Equilibrium: समतोल .

Everyone should master balancing act.

आयुष्यात समतोल साधता आला पाहिजे . जे सर्कशीत विदुषकाला जमते ते प्रत्येकाला जमले पाहिजे . प्रत्येक वेळेला सुवर्णमध्य गाठता आला पाहिजे . मग तो झगडा कोणत्याही तत्वांचा, माणसांचा असला तरी .

उ.दा . साहेब व सहकारी , आई व बायको , बायको व मुले . हे अर्थातच शक्य होईल जर तुम्ही कोणत्याही गोष्टीची , तंट्याची दुसरी / तिसरी बाजूही समजून घेतलीत तरच .

१७ . Education: (नियमितपणा)

One should study regularly to avoid burning of mid night oil.

आयुष्यात यशस्वी व्हायचे असेल तर नियमितपणा पाहिजे . अगदी प्रत्येक गोष्टीत . आजची परिस्थितीच अशी आहे कि आपण कोणतीही गोष्ट ग्राह्य धरू शकत नाही . नियमितपणामुळे रोजची Tension कमी व्हायला मदत होते . आठवून बघा कि जो मुलगा नियमित अभ्यास करतो त्याला परिक्षेच्या दिवशी चिंता वाटत नाही . जो सहकारी ऑफीसचे काम वेळच्या वेळी करतो तो निर्भिड व चिंतामुक्त असतो .

१८ . Barriers : अडथळे , जुन्या चालीरीती

One should always try to break all out dated barriers in life.

कोणतीही गोष्ट मग ती धार्मिक असो , सामाजिक असो बौद्धिक कसोटीवर पारखून घेतली पाहिजे . कोणतीही गोष्ट काळाच्या कसोटीवर पात्र ठरली पाहिजे . केवळ पुराणात काहीतरी सांगितले आहे म्हणून ते करत राहणे हे योग्य नाही . या चालीरितींचा नवीन संदर्भ शोधला पाहिजे .

मित्रांनो माझ्या आयुष्यात तुम्हाला सांगितले तर आश्चर्य वाटेल एवढ्या गोष्टी मी सामान्य माणसापेक्षा वेगळ्या केल्या आहेत . प्रत्येक वेळेला समाज काय म्हणेल याचा बागुल बुवा का ? महात्मा गांधी म्हणत कि समाजाची सुरवात तुमच्या पासून होते आणि जर समाजाला बदलायचे असेल तर स्वतःला बदलता आले पाहिजे . एवढ्या वर्षांच्या अनुभवावरून सांगतो कि तोच समाज आज माझे कौतुकसुद्धा करतो कारण मनाला पटेल व लोकांना/ समाजाला त्रास होणार नसेल तर तसे करण्याचे धैर्य माझ्यात आहे म्हणून .

१९ . Communication: संभाषण

One must constantly make an attempt to minimize communication gap.

आजचे बरेचसे तंटे हे संभाषण बरोबर न केल्यामुळे होतात . अर्थाचा अनर्थ होतो . आपण जे बोलतो तसेच आपल्या मनात असणे आवश्यक आहे . आपल्याला काय वाटते ते मात्र बोललेच पाहिजे असे नाही . अर्थात वेळ आल्यानंतर मात्र न घाबरता बोलले पाहिजे . संभाषण हे लिखित स्वरूपात , शाब्दिक स्वरूपात , किंवा देहबोलीने करता येते . परंतु ह्या सर्व प्रकारात एक वाक्यता आणणे गरजेचे असते . दोन पिढ्यात दरी निर्माण होऊ नये असे वाटत असेल तर तसे वातावरण तयार करणे ही प्रत्येकाची जबाबदारी आहे .

२० . Ladder: शिडी

One should not throw the ladder after reaching on Top.

आपण सर्वजणानी सापशिडीचा खेळ लहानपणी खेळला आहे . आपण मोठे होण्यात आपल्यापेक्षा इतरांचा सहभाग जास्त असतो असे जर आपण मनापासून विचार केला जर लक्षात येईल . प्राण्याचे पिल्लू जन्मानंतर जवळ जवळ लगेच आपल्या पायावर उभे राहते पण माणसाच्या पिल्लाला पायावर उभे राहायला किती वर्षे लागतील हे कोणीच ठामपणे सांगू शकत नाही . ह्या कालखंडात व नंतरसुद्धा आपले कुटूंबिय, आई, वडिल, भाऊ, बहिण, गुरूजन स्वतःच्या ज्ञानाची, अनुभवाची शिडी बालकाला देत असतात व त्याचा स्तर उंचवण्याचा प्रयत्न करीत असतात . आज जेव्हा कोणाला **Promotion** मिळते तेव्हा त्याला तो स्वतःचा विजय वाटतो पण ह्यामागे किती जणांचे श्रम , शुभेच्छा आहेत याचा अंदाज तो बांधू शकत नाही . या क्षणी एक गोष्टीचे स्मरण झाले कि हा माझा एकट्याचा विजय नसून मला मोठे करण्यात ज्यांनी खस्ता खाल्या त्यांचापण आहे तरी पुरेसे आहे .

या बाबतीत मला बरेच कटू अनुभव आले आहेत . ज्यांना स्वभावानुसार मदत केली तेच वेळ येताच कृतघ्न झाले . माणुसकीचा, आपुलकीचा गैरफायदा घेतला गेला . माझा माणुसकीचा विश्वास थोडा डळमळीत झाला पण लगेच मदर टेरेसांचा संदेश आठवला कि आपल्याला वाईट अनुभव आले तरी आपण चांगले वागायचे सोडायचे नाही .

२१ . Transaction: व्यवहार .

We should not sell our knowledge for unethical acts.

आपल्या ज्ञानाचा, अनुभवाचा उपयोग भोवतालची परिस्थिती सुधारण्यासाठी झाला पाहिजे . पण आज समाजात काय दिसते ? बहुसंख्य आपल्या पदाचा कसा गैरवापर करून संपत्ति जमा करतात हे आपण पदोपदी बघतो .

राजकारणी तर हे सर्व करतातच . पण मी जेव्हा गेल्या ३५ वर्षांवर नजर टाकतो तेव्हा मन खडू होते . आज सर्वच क्षेत्रातील बुद्धिवंत , व्यावसायिक या शर्यतीत घुसले आहेत . कोणीच सेवाकर्मी यात मागे राहू इच्छित नाही . किंबहुना याचा परिणाम व्यवस्थापनावर पण झाला आहे . जर का आपण केलेल्या चुकांवर कोणी स्वतःच्या सहीने पांघरूण घालत असेल तर 'सोने पे सुहागाच' . त्यामुळे प्रामाणिकपणे काम करणा-यांची दिवसेंदिवस पंचाईत होत जातेय .

२२ . Fault Finding: दोष शोधणे .

One should leave the habit of finding fault with every matter.

दुस-याचे दोष काढणे हा माणसाचा उपजत स्वभाव आहे . ह्या स्वभावावर प्रयत्नपूर्वक विजय मिळविणे आवश्यक आहे . कोणीच माणूस फक्त गुणांचा पुतळा नसतो . प्रत्येक माणसात गुण दोष असतात . काही माणसे स्वतःच आत्मपरिक्षण करून दोष सुधारण्याचा प्रयत्न करतात . प्रत्येकाला हे जमेलच असे नाही . तेव्हा मग गुरूजनांवर, Boss वर, पालकांवर दोष/ चूका दाखविण्याची जबाबदारी पडते . पण हे सर्व करताना तो माणूस दुखावला जाणार नाही हे बघितले पाहिजे . त्या माणसातील चांगुलपणाला आवाहन करूनच त्याला चूका टाळायचा प्रवृत्त करणे गरजेचे असते . तेव्हा चूकांबरोबर चांगल्या कामाच जरूर उल्लेख करा . आपणही त्या वेळेला , त्या परिस्थितीत कसे वागलो होतो या गोष्टींचे भान सुद्धा उपदेशकर्त्याकडे असणे आवश्यक आहे .

२३ . Work ethics: कामाची शैली .

One should concentrate on one matter at a time.

एका वेळेला एकाच गोष्टीवर लक्ष केंद्रित केले तर आपल्या हातून भरीव कार्य होते . कामाचा अग्रक्रम ठरविता आला पाहिजे . कोणते महत्वाचे, कोणते Delegate करण्याजोगे याची जाण पाहिजे . What is call of the day ? चे भान असले पाहिजे .

२४ . Wining Stroke: सतत विजयी

We cannot always get best of everything at every time.

कोणाच माणसाला प्रत्येक चांगली गोष्ट प्रत्येक वेळी मिळेलच असे नाही . पण फारच थोड्या व्यक्ती हे सत्य स्वीकारू शकतात . विजयाची नशा माणसाला अहंकारी बनविते . विजय व पराजय ह्या एकाच नाण्याच्या २ बाजू आहेत . दोन्ही प्रसंगात मनाचा समतोल साधता आला पाहिजे . प्रत्येकाला विजयाची किंमत चुकवावी लागते . बघा विचार करून . कधीकधी पराभूत व्हायची पण सवय असावी लागते . खूप हलके वाटते .

२५. Magic: (जादू)

Every one is bestowed with magic stick, realization of which is essential for success in life.

प्रत्येकाकडे एखादी चांगली कला, गुण असतात . त्याचा उपयोग करून कसा स्वधर्म करता येईल याचा विचार केला पाहिजे . नाहीतर शिक्षण एका क्षेत्रातील घ्यायचे व व्यवसाय दुसराच करायचा . ही जादू ओळखण्यासाठी आपल्या जवळील व्यक्तीची मदतही आपण घेऊ शकता .

२६ . Approach:

Our hands should be clean irrespective of any act.

आपले वर्तन हे स्वधर्माचे पालन करणारे असले पाहिजे . स्वधर्म आपल्याला जन्माने, संस्काराने, शिक्षणाने मिळतो . त्याला काळीमा लागणार नाही याचे भान सदैव मनात असले पाहिजे . खून करणे व सैनिकाने शत्रुवर गोळ्या झाडणे खरे तर दोन्हीचा अर्थ एकच . समोरच्याचा मृत्यू . पण सैनिकाचे कर्म हे स्वधर्म . जरी त्याच्या हातून शत्रुचा खूनच होतो तरी त्याला खुनी म्हणता येणार नाही . तो त्याच्या कर्तव्याचा एक भाग आहे .

तसेच काम करताना भ्रष्टाचाराला थारा देता कामा नये . अर्थात प्रत्यक्षात सामान्य माणूस एकतर्फी भ्रष्टपणाला खत पाणी घालतो . तो स्वतः भ्रष्टाचार करत नाही , पैसे घेत नाही पण स्वतःचे काम दुस-याकडून करून घेताना मात्र त्याचा नाईलाज होतो व वेळ, श्रम वाचवण्यासाठी तो त्या मार्गाचा अवलंब करतो . जर प्रत्येक सुज्ञ नागरीकाने याचा विचार करून आपल्यापुरती कारवाई केली तर भारत खूप मोठी प्रगती करू शकेल . भ्रष्टाचाराचे मूळ कारण म्हणजे उपद्रवमुल्य (Nuisance value) अर्थात लोकशाहीत नोकरशाहीला पर्याय नाही व कोणाची भीती नाही .

२७ . Labour:श्रमप्रतिष्ठा

One should take pride in doing household chores.

कोणतेही काम लहान मोठे नसते . घरकामात मदत, स्वतःची कामे स्वतः करणे यात आपली शान जराही कमी होत नाही . कधी घरकामात मदत आपल्या आवडीप्रमाणे करून बघितलेय ? तुमची बायको तुम्हाला काम करायला देणारच नाही . तुमच्यापेक्षा तीलाच तुम्ही काम केलेले आवडणार नाही . घरकामात मदत केलीत तर तुम्हालाही थोडा विरंगुळा वाटेल व काही गोष्टी बायकोकडूनही शिकता येईल . लक्षात ठेवा आद्य Management गुरू म्हणून बाईचे स्थान अबाधित आहे . आठवून बघा . आपल्या आईने वडिलांच्या तुटपुंजा पगारात कसा संसार केला, आपल्याला वाढविले, संस्कार केले, पै पाहुण्याचे स्वागत केले, घर नीटनेटके ठेवले . ह्या स्त्रीवर्गाच्या श्रमाचे मोल पैशात करता येत नाही म्हणून त्याची किंमत नाही असे समजू नका . तुमचा मदतीचा हात हा स्त्रीवर्गाला केलेला सलाम समजा .

२८ . Punctuality: वक्तशीरपणा

Your success in life depends on doing right thing at a right time & in right proportion.

प्रत्येक काम योग्य रितीने, योग्य वेळी, योग्य प्रमाणात करणे महत्वाचे असते . आपल्या आयुष्यातील टप्यांप्रमाणे आपली वर्तणुक बदलली पाहिजे . वेळेवर कामे उरकली तर आयुष्यातील चिंता ब-याच प्रमाणात कमी होतात .

२९ . Retrospect: भूतकाळातील वाटचालीचे अवलोकन .

One should form the habbit of restrospection.

प्रत्येक माणसाने आयुष्यातील लहान लहान टप्ये ओलांडल्यावर आपण केलेल्या वाटचालीवर नजर टाकली पाहिजे . आपण काय मिळविले, काय ठरविले होते ? किती प्रगती केली, पुढील वाटचालीसाठी काय उद्दीष्टे असावीत, कोणत्या चूका टाळणे आवश्यक आहे इत्यादी .

३० . Self realization: आत्मशोध

Your success in life depends on realization of one's limitations.

आपल्याला जशी आपली बलस्थाने (Strength) माहित असणे आवश्यक आहे तसेच आपल्या त्रुटींचा मागोवा घेता आला पाहिजे . आपल्या अवगुणांचे , त्रुटींचे भान असले तर आपली वर्तणुक कधीही बिघडणार नाही .

३१ . Goal: ध्येय

One should always set a noble goal in life & make an all out efforts to achieve it.

आपली ध्येय उच्चश्रेणीची असावीत . आपला सर्वांगीण विकास, समाजाला मदत, कौटुंबिक जिवाळ्याचे संबंध, चांगले आरोग्य, मनःशांति, चांगले मित्र यांना जीवनाच्या वाटचालीत मोलाचे स्थान हवे . ध्येय म्हणजे भरपूर पैसा, ऐश्वर्य मला अपेक्षित नाही तर मनाचा समतोल, माणुसकीचा गहिवर या गोष्टी जास्त महत्वाच्या आहेत . स्वतःचे काम स्वधर्माने, प्रामाणिकपणे केले तर पैसा मिळणारच आहे . अगदी भरपूर त्यामुळे पैसा मिळविणे हे ध्येय ठेवायची गरजच नाही . चांगले काम करणे हे ध्येय असले पाहिजे . माणूस म्हणून मोठे होणे यापेक्षा कोणते ध्येय मोठे असू शकते ?

३२ . Pack Up: मृत्यूची तयारी

Nobody knows as to when you will get the invitation to visit the heaven.

सामान्य माणूस मृत्यूला आयुष्यभर घाबरतो . मृत्यू या शब्दाचा उच्चार घरात केलेलाही चालत नाही त्यामुळे मृत्यूची तयारी तर दुरच राहते .

मी मात्र लहानपणापासून समाजायला लागल्यापासून मृत्यूच्या छायेत मोठा झालो . स्वतःचा मृत्यू समोर दिसत असताना, दादांनी कुटूंबासाठी केलेले श्रम आठवले कि आजही मन भरून येते . १९९६ साली मी स्वतः जीवघेण्या अपघातातून वाचलो . नव्या उमेदीने जीवन सुरू झाले . १९९८ साली महिनाभर तापाने आजारी होतो . आजाराचे निदान होत नव्हते . त्यातून मी बरा झालो . लहानपणापासूनच्या परिस्थितीमुळे, समस्यांमुळे मन कधी मेले मला कळलेच नाही .

असे सर्व असूनही मी उमेदीने जगतो आहे . Pack up ची तयारी पूर्ण झाली आहे . (मनाची व कागदपत्रांची) नैत्रदान केलेच आहे . देहदानाचा विचार चालू आहे .

मला कल्पना आहे कि हे सर्व वाचताना तुम्ही कंटाळला असाल . पण जर का हे वाचून तुम्ही तुमच्या मनाच्या डोहात डोकावलात तर तुम्हालाही तुमची प्रमेये , सिद्धांत दिसतील याची मला खात्री आहे .

खरेतर ह्या प्रत्येक मुद्यावर खूप काही अनुभव आहेत पण तसेच अनुभव तुमचेही असतील .

वरील काही गोष्टींचे प्रतिबिंब माझ्या लेखात तुम्हाला सापडेल . माझ्या व्यक्तीमत्वाचा थोडाफार अंदाज येईल .

हे पुस्तक वाचून तुम्हाला जीवनाचा सूर गवसावा हीच ईश्वर चरणी प्रार्थना .

